

פליטות אוקראיניות בישראל - "בין מלחמה אחת לאחרת"

תמונת מצב

דצמבר 2023

קרוב לשנתיים לאחר הפלישה הרוסית לאוקראינה, פליטים אוקראינים השוהים בישראל מוצאים את עצמם, שוב, במלחמה. הפליטות מהמלחמה בארץ מולדתם - וההתמודדות עם מלחמה נוספת במקום מקלטם - מעצימות את מצבם הפגיע ממילא, שרק הולך ומחמיר.

התקיפה הברוטאלית של חמאס ב-7.10 והמלחמה שבאה אחריה, עודן מטלטלות את החברה הישראלית כולה. כולנו הוכנו בתדהמה, אבל וצער, ומצב החירום שנכנסו אליו מכתוב עבר רבים את חייהם - את מקום העבודה, בתי הספר והמגורים הזמניים. רבים נאלצו להעתיק את חייהם למקום שאינו מסכן אותם, והם עקורים בארצם.

קבוצות שיש להן רשת ביטחון קהילתית וכלכלית (בין אם באמצעות מנגנוני סיוע ממשלתיים, ובין אם בזכות חוסן קהילתי קודם), מוצאות את עצמן במצב שלא הכירו בעבר, מתמודדות עם אתגרים רבים ובראשם עם הטראומה. אך קבוצות שהן מוחלשות מלכתחילה, הפגיעות יותר למצבי חירום ומשברים, שאינן נכללות במנגנוני הסיוע המדינתיים, מצויות בסכנה כפולה ומכופלת מפני הידרדרות לעוני, אי ביטחון תזונתי חמור, דרות רחוב ואף זנות הישרדותית וסחר בבני אדם.

בתוך כך, נכללת קבוצת הפליטים האוקראינים, המורכבת ברובה מנשים וילדיהן, ושמהז - 7.10 חל גידול של כ- 70% במספר הפניות שלהם לא.ס.א. לסיוע הומניטרי. בנייר זה תכונה קבוצה זו: "הפליטות האוקראיניות".

בישראל שוהות כ- 14,000 אזרחיות אוקראינה שנמלטו לכאן מאז ה-24.2.2022, והן אינן זכאות שבות. נוסף על כך שוהים בישראל כ-20,000 אזרחי אוקראינה שהיו כאן לפני מועד זה מסיבות שונות כמהגרי עבודה, מבקשי מקלט או מהגרים חסרי תיעוד. שתי הקבוצות שוהות בישראל כיום כחוק תחת הגנה קבוצתית מפני הרחקה שכן מדינת ישראל מכירה בכך שאין אפשרות לגרשן לאוקראינה. לפי נתוני רשות האוכלוסין, מאז ה-7.10 עזבו את הארץ קרוב ל-4,000 אזרחי אוקראינה.

בעקבות פרוץ המלחמה באוקראינה ותחילת הגעתן של הפליטות האוקראיניות ארצה, סיפקה מדינת ישראל מעטפת סיוע לפליטות, שכללה שירותי בריאות, תווי מזון וסיוע בדיור במקרי קצה. עם הזמן הצטמצמו שירותי הסיוע לשירותי בריאות מסוימים בלבד, שגם הם יופסקו ב-31.12.2023 אם הממשלה לא תתעשת ותאריך אותם.

במקביל הסיוע שסופק לפליטות על ידי קרובים ומתנדבים, שבתחילת הדרך סיפקו להן ביגוד, מזון וקורת גג, התדלדל במהלך השנתיים שחלפו, וכך גם כוחה של החברה האזרחית להחליף את מקום המדינה ולספק את מערכת התמיכה הנחוצה לפליטות.

לא זו אף זו, מאז פרוץ המלחמה בישראל ב-7.10.23, פליטות רבות איבדו את מקום עבודתן בניקיון מסעדות, בתים ועוד. אובדן ההכנסה והיעדרה של רשת ביטחון כלכלית-סוציאלית, מגבירים את הסיכון של הפליטות האוקראיניות וילדיהן - קבוצה הנמצאת ממילא בסיכון כפול - לאי ביטחון תזונתי קיצוני, פינוי עקב חוסר יכולת לשלם שכר דירה וניצול.

אלה 7 הקשיים המרכזיים שעמן נאלצות להתמודד כיום הפליטות האוקראיניות השוהות בישראל:

1. רפואה וביטוחי בריאות: בתחילת חודש אוגוסט השנה הופסק במפתיע הסדר שירותי הבריאות והוביל לעצירה פתאומית של טיפולים רפואיים ולסיכון חייהם של מטופלים. רק לאחר מאבק ציבורי, לחץ מצד ארגוני החברה האזרחית, שגרירות אוקראינה והגשת עתירה משפטית חודש

ההסדר עד סוף שנת 2023. כעת, נמצאים שירותי הבריאות בסכנת הפסקה מחודשת. **אם הממשלה לא תאריך אותם, יוותרו שוב הפליטות ללא גישה לטיפולים ותרופות מ-1.1.2024** (גם כשמדובר בטיפולים מצילי חיים). יש לציין, שגם שירותי הבריאות שניתנו עד כה, היו מקיפים רק לבני +60, ושירותי הבריאות של מרפאות "טרם", הזמינים לכל יתר אוכלוסיית הפליטות האוקראיניות, הם בבסיסם שירותי חירום ואינם מספקים שירותי בריאות הולמים לאורך זמן. בנוסף, אזרחים אוקראינים שנכנסו לישראל לפני המלחמה אינם זכאים לשירותים רפואיים כלל.

2. אשרת תייר: הפליטות האוקראיניות לא קיבלו ויזות מיוחדות/מעמד מיוחד אלא שוהות כאן עם ויזות התייר שלהן המחודשת מעת לעת. במשך תקופה ארוכה, חודשו ויזות התייר הללו לתקופות קצרות, בדרך כלל מדי חודש בחודשו, עד שבתאריך 05.07.2023 הודיע שר הפנים על חידוש אשרת התייר של הפליטים האוקראינים לתקופה של שישה חודשים, עד 31.1.2024. החידוש נעשה דרך הודעת דוברות מטעם רשות האוכלוסין וההגירה, כך שהפליטות האוקראיניות אינן מחזיקות במסמך פיזי תקף שמעיד על חוקיות שהותן.

ככל שחולף הזמן, החיים במעמד של "תיירת" ללא אשרת שהייה פיזית הפכו קשים מנשוא. ללא אשרה מסודרת, מתקשות פליטות אוקראינה במציאת עבודה ודיוור, נגישותן לשירותים בנקאיים מוגבלת, וכך גם קבלת שירותים ציבוריים. אי-הודאות המלווה את חייהן בשאלה - האם תוארך האשרה בעוד חודש או לא? - מוסיפות על הנטל הכבד שבהתנהלות בישראל ללא מסמך אשרה בתוקף, ומוסיפות לסיכון שהפליטות מצויות בו ממילא להעסקה פוגענית ולניצול.

3. תעסוקה: מאז הגיעו ארצה, במקום להסדיר את העסקתן ולהעניק לפליטות האוקראיניות אישורי עבודה, הוכרזה לגביהן מדיניות "אי-אכיפה" - בדיוק כמו המדיניות "הזמנית" שהוכרזה לגבי הפליטים מאפריקה עוד בינואר 2011, ונמצאת בתוקף עד היום. משמעות הדבר היא שאין לפליטות האוקראיניות אישורי עבודה, אך הן רשאיות לעבוד ללא כל אמצעי אכיפה, נגדן או נגד מעסיקהן. זאת, כל עוד המלחמה באוקראינה נמשכת ונשקפת להן סכנה בארץ מולדתן.

מדיניות אי-האכיפה העמומה מגדילה את הקושי במציאת עבודה ואת הסיכון להעסקה פוגענית ולניצול, כשלפי הנתונים שנאספו עד כה בא.ס.א., 39% מהפונות האוקראיניות אינן עובדות ו-26.2% מהפונות מועסקות באופן "לא חוקי".

4. ילדים וחינוך: על פי ההערכות, כ-3,000 ילדים אוקראינים הגיעו לישראל מאז פרוץ המלחמה באוקראינה. זאת, כאשר ילדים ששהו בארץ 3 חודשים ויותר, יכולים להירשם במערכת החינוך הציבורית.

ההערכה בא.ס.א. היא כי בחלוף כשנתיים מאז פרוץ המלחמה באוקראינה כ-60%-70 מהילדים לומדים במערכת החינוך הישראלית ורשומים לגנים ובתי ספר באזור מגוריהם. משמעות הדבר היא שכ-30%-40 מילדי הפליטות האוקראיניות אינם נמצאים במסגרות חינוכיות בישראל למרות חוק לימוד חובה. אימהות רבות המתגוררות כאן בתלישות כפליטות, מתקשות לצאת לעבוד ולפרנס את משפחותיהן, משום שילדיהן לא משתתפים במסגרות הבוקר והצהריים של בתי הספר והגנים הציבוריים, וילדים רבים עדיין לא לומדים במסגרת חינוכית או שממשיכים ללמוד בזום עם מורים באוקראינה, על כל ההשלכות שיש ללימודים ממושכים כל כך בזום.

לא זו אף זו, גם ילדים המתחנכים בבתי ספר ישראליים, לעתים קרובות יושבים בכיתה מבלי לדעת לדבר, לקרוא, או לכתוב בעברית, ומבלי לקבל שום תגבור שפתי או ליווי חינוכי מותאם.

5. מצוקת דיוור גוברת: עם פרוץ המלחמה באוקראינה נדרשו הפליטות שהגיעו לישראל להתארח בבתי אזרחים ישראלים, והמדינה סיפקה פתרונות דיוור רק במקרי קצה. עם חלוף הזמן, חלק נרחב מהמארחים לא יכול עוד לארח את הפליטות והמדינה חדלה לספק פתרונות דיוור, גם לא במקרי קצה. פליטות רבות נאלצו אפוא לחפש דיוור בשכירות, אך משום אשרות שהיה קצרות הטווח הן נתקלות לעיתים קרובות בקושי בשכירת דירה, מה גם שדמי השכירות בישראל גבוהים במיוחד

ומטיילים עליהן נטל כלכלי שלא כולן יכולות לעמוד בו. בתוך כך, משפחות רבות של פליטות מאוקראינה שוכרות דירות יחד, חיות בצפיפות עם ילדיהן, עם הכנסה קטנה.

6. **סחר בבני אדם וזנות הישרדותית:** עוד לפני שנה, בסוף שנת 2022, נראה גידול במקרים של פליטות המוצאות עצמן במצבים קשים של סחר וזנות הישרדותית. המרכז עבור פליטים אוקראינים - תל אביב מיפה אז כ- 850 נשים הנמצאות בזנות הישרדותית, מתוכן - אף לא אחת הסכימה להיכנס לתוכנית להגנה ושיקום שורדי ושורדות סחר, גם בגלל היעדר גישור שפתי מותאם לתיווך התהליך המורכב הזה.

בהקשר הנוכחי, יש לציין כי **דוח הסחר בבני אדם של משרד החוץ האמריקאי לשנת 2022** השאיר את מדינת ישראל בדירוג 2 בשנה השנייה ברציפות, **"תוך שתואר כיצד מעמדם העמום של מבקשי מקלט בישראל חושף אותם לניצול ולהסללה לזנות הישרדותית"**. בדוח תוארה גם פגיעותן של אזרחיות רוסיה, אוקראינה ואריתריאה שנמצאות בישראל לסחר.

המלחמה שפרצה בישראל, פגעה במצבם של רבים מאיתנו מבחינה כלכלית ונפשית כאחד. מכאן, שעבור הפליטות האוקראיניות, הפגיעות יותר ממילא, המלחמה מגבירה על אחת כמה וכמה את הסיכון לסחר בבני אדם וזנות הישרדותית.

7. **הידרדרות בבריאות הנפש:** עבור פליטות רבות, שחוו ונמלטו ממלחמה בארץ מולדתן, ההתקפה של חמאס פירושה החיאה מחדש של טראומות. בהיעדר גישה לשירותי בריאות הנפש, הן אינן מקבלות את התמיכה הנפשית שהן זקוקות לה בימים קשים אלה.

המצב שבו כבר קרוב לשנתיים שפליטות אוקראינה חיות פה כ"תיירות" עם אשרה זמנית, שירותי בריאות חלקיים ולא יציבים וללא סיוע נוסף, הוא כמעט בלתי אפשרי כשלעצמו. כיום, בזמן שהן פליטות של מלחמה אחת, המתמודדות עם מלחמה אחרת - חג מעליהן האיום שמא אשרת התייר הזמנית, כמו גם הביטוח הבריאותי החלקי והרעוע ממילא - יופסקו.

על מדינת ישראל להעניק לפליטות אוקראינה אשרות שהייה מסודרות, לשנה, עליהן מצוינת במפורש זכותן לעבוד. בנוסף, יש להסדיר את שירותי הבריאות שלהן לתקופה של שנה נוספת, ולהבטיח כי ילדיהן יקבלו את שירותי הבריאות והחינוך שלהם זכאים כל הילדים החיים בישראל.

ניסיונו המצטבר בסיוע לפליטים ומבקשי מקלט מאריתריאה ומסודן, שחיים בישראל כדין כבר כ-15 שנים תחת הגנה קבוצתית מפני הרחקה, מלמד כי ללא כל מעטפת סוציאלית הפליטים נדחקים לחיים בעוני, אי-ביטחון תזונתי והידרדרות בריאותית ונפשית מתמדת. על מדינת ישראל ללמוד מכך ולפעול לאלתר לחידוש ולהרחבת המענים המסופקים לפליטות אוקראינה כך שיאפשרו להן חיים מוגנים בכבוד ובביטחון.

לפרטים נוספים:

עו"ד אורלי לוינזון-סלע, א.ס.א. - ארגון סיוע לפליטים ומבקשי מקלט, 050-6232586, orly@assaf.org.il

הדר אביאל, א.ס.א. - ארגון סיוע לפליטים ומבקשי מקלט, 050-6874887, Hadar@assaf.org.il

